

TÓTH ISTVÁN

Szlovák nemzetiségi törekvések a két világháború között

Milyen céljai voltak a két világháború között a magyarországi szlovákoknak? Milyen bizonyítékai vannak a nemzetiségi mozgalomnak? Csepreghy László 1934-ben a nemzetiségek törekvéseit a következő csoportokra osztja:

1. a nemzetiség anyanyelvének nyelvhasználati jogai,
2. a nemzetiség iskolafelállítási és -fenntartási joga,
3. a nemzetiség vallásszabadságának biztosítása,
4. a nemzetiség érvényesülésének joga a társadalomban és a politikai életben.¹

Ha elfogadjuk Csepreghy véleményét, hozzá kell tennünk, hogy a vallásszabadság gyakorlata sokszor a nemzetiségi iskola ügye elé került. Valószínű, hogy a felsorolás nem minden nemzetiségre érvényes. A szlovákok esetében nagy vonalakban ez a sorrend helyes. Ám nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy voltak olyan törekvések is, amelyek a társadalmi, politikai szervezet kereteit is megcélozták. 1922-ben nemzetiségi mozgalmat még nem észleltek a hatóságok, de már akkor is nagy megütközést keltett Tótkomlóson a szülőknél, hogy gyermekeiket az iskolában vizsga alkalmával magyarul kérdezték, és ugyanígy várták a választ. Azt állapították meg róluk, hogy „a tót nemzeti irányzat a lakosság egy részénél még megvan”.

Nem lehet ezt elmondani Szarvas, Mezőberény esetében. Mezőberényben a nyelvhasználat tekintetében észlelt önérzetesség „rugóit” a Békéscsabával való szorosabb kapcsolatban látjuk, bár Békéscsabán sem észlelnek a hatóságok „pánszláv” mozgalmat.² „A forradalmi jelszavak, valamint a békeszerződésekben a nemzeti kisebbségekre vonatkozólag foglalt határozmányok hatása alatt a régi szokásokba való belenyugvást bizonyos fokozottabb igények váltották fel, főleg az iskolák tanítási nyelve tekintetében.” Az egyházat és az iskolát tartották a nemzetiségi mozgalom utánpótlása táptalajának.³ Hozzá kell fűznünk, hogy jól látták. 1924-ben és azt követően élénken foglalkoznak a Délkelet-Alföld szlovákságával a helyi és az országos sajtóban egyaránt,⁴ s a közigazgatás emberei is leginkább a „pánszláv” agitáció, illetve mozgalom észlelését, létezését tudakolják.

Ugyanis a húszas évek elején még kölcsönösségi alapon folytak a tárgyalások Magyarország és Csehszlovákia között a nemzetiségeknek biztosítandó jogokról. Ám ezek 1921 őszére végleg elakadtak. Mégis reménykeltő volt az 1923-as év, amely során meghozták az A.B.C.-típusú nemzetiségi iskolarendszert. A várva várt rendelet azonban csak az asszimilálódás lehetőségét tudta biztosítani. A rendelet egyformán bizonyította a szlovák kisebbség erőtlenségét és öntudatának gyengeségét, de a magyar nemzetiségi politika merevségét is.

Tehát a félbemaradt tárgyalások negatív következményei kézzelfoghatóvá váltak. A kisebbségi művelődés terén állandósultak a nehézségek. Egyetértünk Szarka László azon véleményével, miszerint - „a két ország kapcsolataiban a közeledés egyik tényezőjét, alapelemét (a kisebbségügyet - T. I.) az egész két világháború közti periódusra kiiktatta.”⁵

A hazai szlovák nemzetiségi mozgalom gyengesége abban is megnyilatkozott, hogy a Matica Slovenska kulturális egyesülettel való kapcsolatuk 1922-ig nem követhető nyomon, mivel ilyen dokumentum az említett egyesület levéltárában nincsen. (Az 1925-1926-1927-es évek iratanyagai az anyaggyűjtés idején feldolgozás alatt voltak. 1928-tól pedig igen jól nyomon követhető az élénkülés a Matica és az alföldi szlovákok kapcsolatában.)

A hazai szlovákság aktivitásánál figyelembe kell vennünk, hogy milyen a két ország kapcsolata az adott időszakban. A húszas évek vége a csehszlovák-magyar

gazdasági tárgyalások ideje. Ezért derülátóbb az alföldi szlovákok magatartása, s aktívabbak közös kereskedelmi vállalatok alapításának kezdeményezésében. Az aktivitás persze abból is fakadhatott, hogy a húszas évek végére alakult ki a kellő tapasztalatú, létszámú szlovák aktivista, s elérkezett a nyílt színrelépés ideje. Ám ezek a színrelépések erőtlenek. A rendőri és közigazgatási szervek ennek ellenére a terjedő pánszlávizmusról mint veszélyes politikai mozgalomról fogalmaztak jelentéseket.

A szlovák nemzetiségi mozgalom kezdeményezéseire a hatóságok 1927-ben figyeltek fel Tótkomlós, Medgyesegyháza, Békéscsaba vidékén. A környék lakosságának 85%-a szlovák anyanyelvű, akik ragaszkodtak nemzetiségükhöz.⁶ A hatóságok széles körű nyomozást indítottak el. Kezdetben Szák György békéscsabai lakosra vonatkoznak az adatok, majd Medgyesegyházán Kesjar Pál banktisztviselő is megfigyelés alá került. S nem maradt ki a tótkomlói dr. Buda magánorvos sem. A vád az, hogy élénk összeköttetés vannak a csehszlovák hatóságokkal. Hazatérése után Békés, Mezőberény és Szarvas térségében figyelték felbukkanását.⁷ Ám nem csupán az említett személyeket tartják számon, hanem Pluhár Mihály és Dorkovics Mihály békéscsabai lakosokat is, akikről megállapították, hogy többször felkeresték a környékbeli szlovák községeket, ahol agitációt fejtettek ki.⁸ A megfigyeltetés nem mindenkor járt eredménnyel, mivel 1931-ben - néhány hónappal később - a jelentések nemlegesek. Ezután minden nemzetiségi aktivista személy lakóhelyen túli mozgását éberrel figyelték, sőt akadályozták. Nemzetvédelmi szempontokra hivatkozva megvonták Benyó András, Sovány Márton és Orbán Pál tótkomlói lakosok útlevelét - mivel Csehszlovákiába kívánták küldeni fiaikat taníttatni. A szélesebb körű vizsgálat eredményeként egy névjegyzéket is összeállítottak a nemzetiségi szempontból legveszélyesebb emberekről. Az említett Benyó Andrásról kívül nyilvántartásba került Vajda Endre és Szokol István. Róluk biztosan tudták, hogy összeköttetésben álltak a pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanáccsal.

Az alapos puhatólózás eredményeként 1933-ra még több egyénről tudták, hogy aktív nemzetiségi szervező. Ilyenek Tótkomlósról Korim György, Lehoczki László; Lehoczki István, Paulik István, Paulik Pál, Francisti Mihály. Mindegyikük szerepelt az államrendészeti zsebkönyv nyilvántartó részében mint nemzetiségi agitátor.⁹ 1934-re újabb szervezők kerültek nyilvántartásba, így Paulik Dániel csizmadia, Tomka Judit háztartásbeli - „tótműkedvelő rendező”, - Meleg Mátyás, Maliga János. A hatóságok Csehszlovákiába mindennemű utazást megakadályoztak 1936-ban, mert tudomásukra jutott, hogy a Matica Slovenska szlovák nyelvtanfolyamot tart, amelyre Békés vármegyéből is szándékoztak menni. Az utasítás az „...ha ilyet észlelnek, az útlevelét megfelelő politikamentes indoklással ne véleményezzék.”¹⁰ Tehát még ebben is nemzetiségi mozgalmat láttak.

A nemzetiségi mozgalom jobbra Tótkomlóson, Medgyesegyházán, Békéscsabán összpontosul - ami nem jelenti azt, hogy akár Pitvaros, akár Nagybánhegyes kimaradna hatása alól. Mezőberényből viszont az 1938-as és 1939-es évre a jelentések teljes „szélcsendet” jeleztek. Mindennemű propaganda és mozgalom elült.¹¹

Békéscsabán azonban már 1931-ben Szák György és Knyihár János drogéria-üzletében házkutatás során Szlovákiában nyomtatott propaganda-plakátot foglaltak le.¹² Ugyancsak a „pánszláv” eszme terjesztése fészkének tartották Baukó György 1929-ben Békéscsabán nyitott könyvkereskedését. Ez a fióküzlet közvetlenül a lipótszentmiklósi „Tranoscius” szlovák könyvkiadóhoz kapcsolódott. A nyomozás azt is kiderítette, hogy kérdőívek kitöltésével és azok továbbításával információkat adott a könyvkiadó központjának. Ez viszont felhasználható politikai propaganda eszközeként is.¹³ A *Magyarság* című lap 1930-ban igen jónak ítélte a magyarországi

nemzetiségek, szlovákok helyzetét. Nem érti, miért van szükségük külföldi sajtóra, könyvekre. Szinte felháborítónak tartja, hogy Békéscsabán két könyvkereskedés is van: a Baukó-féle és az Evangélikus Egyházi Könyvkereskedés.¹⁴ A harmincas évek első fele több kormányváltás időszaka. Véget ér a bethleni konszolidáció. Egy rövid életű, liberálisnak vélt Károlyi-kormány után Gömbös diktatórikus kísérlete következett. Egyben a nemzetközi politikai küzdőtéren Csehszlovákia és Magyarország között folyamatos a kölcsönös vádaskodás a kisebbségi kérdésben. Valójában a megegyezésnek nagyon kevés alapja volt a harmincas években. Kevés volt a kompromisszumra való törekvés mindkét oldatról, az akarat úgyszintén.

A harmincas években bátrabb és határozottabb irányt vett az alföldi szlovákok mozgalma. Ezt minden valószínűség szerint elősegítette a helyi törvényhatóságon belül megalakuló Ellenzéki Szövetség létrejötte. Ennek célja természetesen a szabadságjogokért való küzdés, az ország kivezetése a „nyomorúságos” helyzetből. A Békés megyei községek 90%-ának megyebizottsági tagja (114 fő) csatlakozott ehhez az Országos Függetlenségi Kossuth-párt szervezte mozgalomhoz. Ez az időszak a belpolitikában sajátos helyzet, hiszen a közel egy évtizedes bethleni konszolidáció kezd megbomlani. Az 1930. szeptember 22-én alakuló Békésvármegyei Törvényhatósági Ellenzéki Szövetségben jól érzékelhetően vesznek részt a nemzetiségi mozgalomban is aktív, illetve azzal rokonszenvező személyek. Tagjai: Hankó Mihály (szociáldemokrata), Szeberényi Lajos Zsigmond dr. főesperes, felsőházi tag, Babinszky János, ifj. Gálik János, Kvasz György dr. Békéscsabáról, Mezőberényből Filó Sámuel és Mihály, Szarvasról Tóth György, Tótkomlósról Kovács Károly. Programjának három pontja: „a közszabadságok törvényes biztosítása, sajtószabadság, egyesülési és gyülekezési szabadság, titkos választójog és esküdt-bíróság.”

A szövetség elnöke, Szeberényi Lajos Zsigmond kijelentette, hogy semmilyen diktatúrát nem szabad vállalni az országnak. Kemény, határozott felszólalásában kifejtette: „A mai társadalomnak legnagyobb baja, hogy a diktatúrának hisz és a diktatúrákat imádja. Pedig mondom, hogy szabadság nélkül élni sem érdemes.”¹⁵

Ez a léggör bátorításként hathatott Kvasz György ügyvédre is. 1932. május 15-én a vármegyei törvényhatósági bizottság ülésén felolvasták beadott indítványát. Általános felháborodást keltett, de vita nélkül tértek napirendre fölöttes. Állították, hogy csak Kvasz egyéni akciója. Ám ez nem így igaz. Mert a nemzetiségi jogok védelmében Osgyán Béla is beadott egy teljesen önálló petíciót, melyben kemény és kérlelhetetlen hangon - Kvasznál indulatosabban és energikusabban fogalmazott. Ez is mutatja, mennyire nem voltak megelégedve ezzel a visszaszorított helyzettel.

Osgyán követeli, hogy az iskolákban tanítsák a szlovák nyelvet, Békéscsabán a gimnáziumban is. Erkölcsstelennek tartja különbséget tenni az emberek között nemzetiség és pártállás szerint. Elfogultsággal vádolja a bíraskodást is. Kvasz György kizárólag művelődési lehetőségekről beszél. Kéri szlovák nyelvű gazdasági, közművelődési és kulturális időszaki lap engedélyezését; követeli kultúregyesület létesítését és minden iskolatípusban a szlovák nyelv oktatását.

Indokai a következők:

- a szlovákság tömeges előfordulása az adott területen;
- anyanyelven lehet a gondolatokat legjobban kifejezni;
- a kívánt egyesület még nincs és nem lett engedélyezve;
- Békés vármegyében nincs szlovák nyelvű újság;
- a szlovákok mindig hűségesek voltak a közös hazához;
- 1932. évi kisebbségi konferenciára a képviselők elmennek, mert meghívást kapnak.

Amit követeltek, jogos volt. Csupán kulturális fönmaradásukért szálltak síkra, sajátos nemzetiségi vonásaikat kívánták megőrizni. Ám esélyeik a kulturális igények hivatalos elismeréséhez igen elenyészőek voltak.

1932. május 29-én értesülünk a Békésmegyei Közlöny hasábjairól, hogy Kvasz György útlevelét a hatóság bevonta. A sajtó értesülése szerint erre Kvasz azt válaszolta, hogy Bécsen keresztül a cseh követőtől kap majd útlevelet Prágába. Tény azonban, hogy indítványát Békéscsaba város képviselő-testülete elé is beterjesztette - ám a csabai ügyvédi karnyomást gyakorolt rá, s jobbnak látta visszavonni indítványát. Ám kálváriája ezzel sem ért véget. Indítványát kibővítve, titokban kis propagandafüzetet nyomtatott ki szlovák nyelven, a csabai Petőfi nyomdában.¹⁶ A füzet eljutott külföldre is, ahol a *Slovensky Dennik* egyik 1932, augusztusi számában „Magyarország és a békeszerződések” cím alatt megfogalmazott cikkével társulva jelent meg. Ezért 1932. november 12-én a szegedi ügyvédi kamara fegyelmi bírósága kizárta az ügyvédek sorából. Egész tevékenységét hazaárulásnak minősítette.¹⁷ Ezt követően Kvasz György valóban Csehszlovákiába emigrált. Kapcsolata azonban továbbra is megmaradt az alföldiekkel. Ez idő tájt felerősödött az aktivisták részéről a személyes kapcsolattartás a pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanács és a Szlovák Liga szervezetével.

Bizonyított tény, hogy Pluhár Mihály, Baukó György, Szekerka János, Hankó János, Dorkovics Mihály, Kerepecky András, Bagyinszky János, Zahorán Mátyás, akik a nemzetiségi mozgalom kulturális életének vagy szervezeti kereteinek megteremtésével foglalatostkodtak, személyesen is találkoztak a pozsonyi intézmények vezetőivel: Třešňak Ladislavval (a Szlovák Liga titkára) és Granatier Anton mérnökkel, a Nemzeti Tanács tagjával. Utóbbiakat az államrendészeti szervek - feleségeikkel együtt - államellenes, nem kívánt személyeknek minősítették.¹⁸ A levelezés anyagából az is kiderül, hogy Granatier és Třešňak minden alkalommal jelentős pénzüsszegeket adtak a hazai mozgalom fejlesztésére, támogatására, és nem utolsósorban személyes költségeiket is fedezték.

Ugyancsak az említett levelezésből tudjuk, hogy Szekerka János is két ízben volt Pozsonyban (1935, 1937-38). Mindkét alkalommal hosszabb időt töltött ott, és kapcsolatba lépett az emigrált személyekkel, így Hursan Jánossal.¹⁹ Pluhár Mihály pedig a csehszlovák emigráltak közül Kvasz György ügyvéddel, Czabán Samu kommunista vezetővel tartott kapcsolatot.²⁰ Pluhár a harmincas évek elejétől a nemzetiségi mozgalom amatőr színjátszást szervező tevékenysége mellett egyre szorosabb kapcsolatba került az illegális kommunista szervezkedéssel. 1937-ben az orosházi központú szervezkedés leleplezésekor a három békéscsabai letartóztatott mindegyike: Gyuska János, Bartolák András, Pluhár Mihály munkás, illetve földmunkás szlovák származású, és nemzetiségét soha meg nem tagadta.²¹ Ez a tény azt is mutatja, hogy maga a nemzetiségi mozgalom is több irányban puhatólódik. Egyrészt megtalálható az a csoport, amely a törvényes keretek biztosította szűkös lehetőségeket kihasználva a már régi, hagyományos formákba belenyugodva próbálta megtartani nemzetiségét. Ezek zömmel kis- és módos gazdák, akik a népegyletekben, gazdakörökben, olvasókörökben működtek, és egzisztenciális, gazdasági érdekeik kockáztatása nélkül éltek csupán az otthonra szabott nemzetiségi életüket. Egy jelentősebb másik csoport az ifjúság tanultabb, olvasottabb és érdeklődőbb része, valamint az intelligencia, az egyházak képviselőit is beleszámítva. Ők tevékenységüket főként az egyház égisze alatt fejtették ki. Ez a csoport tudott leginkább továbbfejlődni.

Kerepecky András 1937 februárjában Szekerka Jánosnak írt leveléből részletesen informálódhatunk, hogy a nemzetiségi származásúak is kapcsolatban

voltak a jobboldali, sőt a szélsőjobboldali pártokkal. Az egyik módosabb gazda, Macák, a Nemzeti Szocialista Párt helyi megalakítója, és kapcsolatuk van a „Nemzetakarát Párt vezérével”, Szálasi Ferenc őrnaggyal. Ám egy kicsit érthetetlen módon itt került napvilágra, hogy február 19-én, amikor Szálasi Békéscsabán volt, egy Pluhár nevezetű (valószínűleg a börtönből szabadult Pluhár Mihály), akit illegális kommunista szervezkedés miatt 1934-ben tartóztatták le Orosházán, a szlovák kérdésben egyezkedni akart vele, és kérte a segítségét. Eredménytelenül. Február 23-án pedig arról számol be, hogy Pluhár Kövér Ibrahim Györggyel, a *Pesti látnok* című köztársasági politikai lap szerkesztőjével került kapcsolatba, aki hajlandó volna az alföldi szlovák törekvéseket fölkarolni, ám döntő irányadó szerepkört vindikál magának. Azt is megtudjuk a terjedelmes levélből, hogy az idősebb, konzervatív, illetve tisztán nemzetiségi mozgalmi vezetők mindkét, Pluhár alakította lehetőségtől elzárkóztak. Legfeljebb a *Slovenska Rodina* (Szlovák család) című lapjuk kiadójaként képzeltek el, amely ekkor éppen válságos időket élt. Kövér Ibrahim Györgynek egy kicsit sértő, hányaveti levelet írtak. Az ekkor kelt Kerepecky-levélből azt is megtudjuk, hogy a Milotay szerkesztette *Magyarság* is foglalkozott a szlovákokkal hasábjain, akinek levélben szintén jól odamondogattak.²²

Mindezek arra engednek következtetni, hogy a szlovákság központi nemzetiségi érdekképviselői orgánum nélkül, társadalmi, gazdasági helyzetének megfelelően érdekeinek érvényt szerezni nem tudott. A tisztán nemzetiségi kulturális, politikai célok által vezérelt tudatos nemzetiségi aktivisták azonban elutasítottak mindenféle nem saját, külső pártpolitikai befolyást. Vallva azt, hogy az ő mozgalmuk ne legyen csak a propaganda zászlajára tűzve, hanem azt azok vigyék sikerre, akik sorsukban valóban osztoznak.

Így inkább alkalmasnak tartották e célok szószólójának és tényleges segítőjének Szeberényi Lajos Zsigmond főesperest, felsőházi tagot. Egy dátum nélküli levélmásolatból tudjuk, hogy megkérik, járjon közbe ügyükben Imrédy Béla miniszterelnöknél. Leírták kérésüket, hogy azt Szeberényi főesperes memorandumba fogalmazva adja át:

„1. Sem a szlovák néphez való tartozás bevallása, sem annak elismerése, hogy őshazánk a mai Szlovákia - ne képezhesse rendőri, csendőri zaklatás tárgyát.

2. A „tót” elnevezés töröltessék el, s legyünk „szlovák”-nak nevezve.

3. A szlovák többséggel bíró településeken a hivatalos nyelv legyen szlovák s hivatalnokai is szlovákokból kerüljenek ki.

4. Azokban a településekben, ahol egyáltalán szlovákok élnek, legyen mindenféle iskolában - állami vagy egyházi, illetve községi - a szlovák nyelv kötelező. Legyenek szlovák nyelvű óvodák. A tanerők legyenek szlovákok.

5. Békéscsaba, Szarvas és Tótkomlós településeken legyen polgári iskola, amelynek tanítási nyelve a szlovák. Ezek tanárai bírják a szlovák nyelvet.

6. A csabai gimnázium, Szarvason a tanítóképző és gazdasági iskola legyen átszervezve szlovák tannyelvű intézetekké.

7. A községi jegyzők és a tanárok részére az egyetemen legyen Szlovák tanszék és szlovák nyelvű tudománytörténeti tanszék.

8. Ahol a szlovákok tömegesen laknak, ott úgy kell kialakítani a választókerületeket, hogy a szlovák lakosság is tudjon, módjában legyen képviselőket küldeni a nemzetgyűlésbe.

9. Lehetővé kell tenni, hogy szlovák egyesületek, szövetkezetek, kulturális, jótékony és gazdasági intézmények alakulhassanak.

10. Követeljük a sajtó szabadságát - szlovák nyelvű kulturális és politikai folyóiratok kiadását.

11. Követeljük a Szlovákiával való közvetlen és nyílt, akadálytalan kapcsolatok lehetővé tételét.

12. Végül az egyház (ág. ev.) területén szlovák szeniorátus alakíttassék szlovák nyelvvél és irányítással.”²³

Véleményünk az, hogy e petíció jellegű levél háttérében az 1938 júniusában Csehszlovákiából - közel egyéves pozsonyi tartózkodás után - hazatérő Szekerka János állt. Érezhető a határozottan magasabb szintű politikai célok megfogalmazása. Erre csak igen jól felkészült, tanácsokkal ellátott, energiával teli személy volt képes. Ennek felelt meg Szekerka János.

Feltételezésünket látszik igazolni az a dokumentum is, amely ugyanazon levelezésanyag feldolgozása során került elő. Tartalmilag teljesen azonos a Szeberényi Lajosnak írottakéval. Ez viszont már dátummal (1939. február 5.) ellátott, s vagy a kultuszminiszternek, vagy pedig a belügyminiszternek lett címezve, ugyanis a megszólítás a tárcát már nem jelöli meg. Meglátásunk szerint ez a keltezett levél már nem jutott el a címzetthez, hiszen az eredeti 14 fő által aláírt példányt találtuk meg. Ezek mindegyike a Békéscsaba és környéke szlovák kulturális mozgalom jól ismert személye.

A korszak nemzetiségpolitikai tényezője a Szlovák Nemzeti Egység Pártja (SzNEP), s annak orgánuma, a *Slovenská Jednota* (Szlovák Egység) című hetilap, amely 1939-ben indult.

A Szlovák Nemzeti Egység Pártja megalakulásának körülményeit és működését munkánk elkészültéig még nem dolgozták fel.²⁴

A párt szerveződésének érdekessége, hogy a *Slovenská Jednota* mint hetilap volt a tagtoborzási bázisa. 1939. február 12-én a megalakulni szándékozott Szlovák Néppárt lapja lett volna a tervek szerint. Ezt a pártot azonban nem engedélyezték, csupán a hetilapot. A hetilap és előfizetői alkották a majd 1941-ben engedélyezett Strana Slovenskej Národnej Jednoty (Szlovák Nemzeti Egység Pártja) tagsági háttérét és vezetését. Így vált addig is a magyarországi szlovákok egyedüli szószólójává a *Slovenská Jednota* című lap. Mivel valóban egy párt létrejöttének lehetőségét látták benne, kezdettől fogva a magyar kormányzat ellensúlyozni kívánta befolyását. Ám erre nem volt alkalmas még megemelt példányszámmal sem az ekkor már 19 éve megjelenő *Slovenské Noviny*, Budapesten a kormány erős támogatásával megjelenő lap. Nyelvezete és gondolatai nem tudták számottevően befolyásolni a magyarországi szlovákokat. Így adminisztratív eszközöket is felhasználtak a *Jednota* ellen. Erősen cenzúrázták, napirenden volt a betiltása is.

Telekiék mindenáron a közművelődés és az egyházi egyesületek terén látták volna legszívesebben a magyarországi szlovákokat, s nem a pártpolitika terén. Mindenesetre a szlovák kormány erős nyomást gyakorolt a magyar kormányra egy politikai párt és közművelődési egyesület engedélyezése kérdésében, mindkettőt országos hatáskörrel felruházva. Egyik fél sem titkolta, hogy a reciprocitásra törekszik.

Kelemen József, az Érsekújváron megjelenő *Slovenská Jednota* vezető főszerkesztője Telekitől kihallgatást kért 1939. év végén. Tárgyalni óhajtott a lap Budapestre helyezéséről és a párt országos engedélyezéséről. Ám Teleki ehelyett két pártban gondolkodott. Egy a nyugati, egy másik a keleti szlovákság érdekeit képviselte volna. 1940. április 15-én hozott határozata ezt tükrözte. A két pártalakulat azonban nem bizonyult vonzónak. Így tagság hiányában életképtelenné vált. Gyakorlatilag csak azért léteztek a Kalčok (Magyarországi Szlovák Keresztény Néppárt - nyugati szlovákok pártja) és a Dvorčák (Ojčizna - keleti szlovákok szervezete) vezetett szervezetek, hogy hivatkozni lehessen rájuk. Tehát a *Slovenská*

Jednota táborát nem sikerült velük gyengíteni. A “jednotárok” vezérkarában egyre inkább Böhm Emánuel kezdett vezető szerepet játszani, aki már a megalakulni nem tudó Szlovák Néppárt kassai körzetének vezetője volt 1939-ben is.

Az SzNEP a szlovák kormány többszöri próbálkozása ellenére nem kapott mégsem engedélyt a megalakulásra. Sőt felbomlasztására törekedtek. Mielőtt azonban ez sikerrel járt volna, Böhm 1941. augusztus 21-én bejelentette a párt megalakítását. Elnöke: Böhm Emánuel, főtitkára: Kelemen József lett.

1941. november 12-i belügyminiszteri jelentés azt mutatja, hogy ennek ellenére nem adták fel a felbomlasztási törekvéseiket. Nem kívánták elismerni a Jednotát a magyarországi szlovákok politikai akaratának egyedüli képviselőjévé. Nem érettek egyet azzal sem, hogy a párt jelölje ki a közigazgatási és parlamenti testületek képviselőit. Azt sem szívesen vették, hogy a párt az egyetlen szlovák politikai érdekvédelmi szervként kívánt fellépni. Ezért a szervezeti szabályzat számos paragrafusát a magyar alkotmánnyal ellenkezőnek minősítették, ezért a jogrendbe be nem illeszthetőnek tartották. Így éberem figyeltek a vidéki szerveződésekre. Ahol csak lehetőség nyílt rá, adminisztratív eszközökkel is felléptek.

Valójában ennek a fellépésnek lett volna szerves része az 1941 szeptemberében alapított és Kassán, október 1-jén megalakult újabb Dvorčák szervezet a Naša Gazdovska Strana (A mi gazdapártunk) elnevezésű pártszerveződés. Ennek ellenére a Böhm irányította Szlovák Nemzeti Egység Pártja eljutott 1942. január 7-én szervezeti szabályzata elfogadásához. A kormány továbbra is igyekezett vidéki szerveződésüket akadályozni, legfőképpen az alföldi szlovákokat akarta izolálni tőlük. (Később majd láthatjuk, hogy ez nem teljesen sikerült.) 1942. március 1-jén a SzNEP Budapesten megtartotta nagyválasztmányi ülését. Ekkor hozta nyilvánosságra az országos szervezkedésre és a magyarországi szlovákság egyedüli képviseletére igényt tartó programját. A sorozatos tárgyalások Bárdossyval a megegyezés felé vezettek. 1942. március végére a Böhm-féle párt már rendelkezett Budapesten főtitkarsággal, Érsekújváron, Kassán, Szobráncon, Békéscsabán és Petrőcön titkarsággal. Érsekújváron titkár Števík, Ján, Szobráncon Blaško, Štefan, Békéscsabán Kerepecky, Andrej voltak. Petrőcön pedig Žihlavsky, Pavel volt a titkár.²⁵

1942. március 9-től Kállay Miklós lépett a magyar kormány élére. Hajlandóságot mutatott - a már több ízben kérvényezett - *Slovenská Jednota* napilapként való engedélyezésére. Ez azonban mégis csak 1942. május végétől vált valóra.

A lap időközben a délvidéki haladó gondolkodású értelmiségiekkel is kiegészült. Ez a lap szellemén és irányvonalán is megmutatkozott. Határozottan kiálltak a szlovák kisebbség jogos politikai, kulturális törekvései és igényei mellett. Így a párt 1942. június 13-án terjedelmes memorandumot nyújtott át a sérelmek listájával Kállay miniszterelnöknek.

A SzNEP aktivitása fokozódott, szeptemberre Kassán sikeres szlovák könyvnapot szervezett. 1943-ra már 20 saját kiadású könyvsorozattal is büszkélkedhettek. Ezek népdalgyűjtemények, modern táncdalok szövegei és kottái, drámák, verseskötetek, nyelvtankönyvek, mesekönyvek, regények és képzőművészeti gyűjtemények voltak.

Közben a fellazítási és bomlasztási törekvések időről időre kiújultak ellenük. Bár korábban - 1942. december 5. dátummal - a belügyminiszter felhívja az alsóbb közigazgatási egységek figyelmét, hogy a párt adminisztrációs és szervezeti ügyintézését ne akadályozzák.²⁶ A párt és szervezeti megerősödése majd csak a szlovákiai partizánmozgalom megélénkülése és a Nemzeti Felkelés ténye után nyert több elismerést. Ám éppen ezeknek eredményeként a párt aktivitásában lanyhulás

jelei mutatkoztak. 1944. október 1-jétől a párt lapja, a *Slovenská Jednota* papírhiány miatt megszűnt. Végül is a magyar kormányzati körökben csak ezt követően vették megnyugvással, hogy a párt a szlovákság körében monopolhelyzetbe került. Már dicséretnek is elhangzanak a párt józan vezetőiről. Létét végül is a katonai, hadászati erőviszonyok alakulása pecsételte meg.

A megszűnést illetően a békéscsabai titkárságról van pontosabb adatunk. 1945. június 16-án a Szlovák Antifasiszta Frontja lapjában, a *Slobodá*ban találjuk Kerepecky András felhívását. Ebben kéri az SzNEP tagjait és minden hű szlovákot, hogy lépjenek be az Antifasiszta Frontba, mivel a SzNEP-et feloszlatják. Elköszön egyben a kassai, érsekújvári, bácskai szlovákoktól is, akik az elnyomás és a reakciós rezsim ideje alatt segítségére voltak. Örömmel nyugtázza, hogy az antifasiszta gondolkodású szlovákok új szervezetben tömörülhetnek Magyarországon.²⁷

A Magyarországi Szlovák Antifasiszta Frontja kulturális aktivistáinak 1946 júniusából ránk maradt fényképes adatlapjaiból tudjuk, hogy a SzNEP helyi szervezeteinek létrehozásában, tagok toborzásában ezek az aktivisták részt vettek. Néhányuk helyi megbízottja lett a szervezetnek. Békéscsabán hét ilyen személyt ismerünk, Medgyesegyházán kettőt, Nagybánhegyesen hármat, Mezőberényben négyet, Tótkomlóson tizenegyet, Szarvason hetet, Pitvaroson hármat, Új-Nagylakon kettőt, Ambrózfalván hármat, Csanádalbertain hármat. Összesen 45 főről van szó.²⁸

Nagybánhegyes községben a helyi megbízott, Schléger András jelentése szerint 1941. november 1-jén 50 tagja van a pártnak. Mezőberényben 1943. január 7-én még nincs beszervezett tag a hatósági jelentés szerint. Borgulya Mihály adatlapjából viszont arról értesülünk, hogy már 1941-ben 13 tagja van. Köztük Pilisi Márton, akit az 1941. évi Államrendészeti Zsebkönyv kommunistának tart. Bár nem lehet ez sem furcsa. Hiszen igen aktívan dolgozik a pártnak az 1922 óta szociáldemokrata párttag, Szekerka János is. Sőt mindazok, akik a nemzetiszocialista irányzatoktól határozottan elhúzódtak. A SzNEP viszont nemzeti szocialista alapon és a népcsoport-elv jegyében szerveződött. Ennek az ellentmondásnak a feloldását személy szerint abban látjuk, hogy az alföldi demokratikus, tisztán nemzetiségi szempontokat célul tűző aktivisták azért tömörülnek a párton belül, mert kulturális törekvéseik megvalósítására csak itt láttak lehetőséget. Erről a SzNEP Végrehajtó Bizottsága II. plénuma gondoskodott is. Felállította a Kulturális Bizottságot.²⁹

A párt helyi, illetve területi működéséről igen keveset tudunk. (Anyagai a pozsonyi Állami Levéltárban találhatóak). Ennek egyik oka az, hogy a megalakulás ellenére a hatóságok a lehető legnagyobb mértékig gátolták az aktív szerveződést, sőt a szervezeti élet kialakítását. Adott esetben a párt aktivistáit katonai szolgáltra vonultatták be, illetve kényszermunkára vitték hosszabb-rövidebb időre. A szervezetségben azonban annyit elértek, hogy ha kevés létszámban is, de majd minden szlovák településen jelen voltak.

Kulturális téren a párt kultúrbizottságát szekciókra osztották, így létrejött a pedagógiai, tudományos, irodalmi, zenei, népművelő, színművészeti, népgazdasági, művészeti (képzőművészeti), néprajzi szekció. 1943-ban, amint azt korábban említettük, már a huszadik önálló kiadványt jelentették meg. Ezeket a Békéscsabán még működő „Tranoscius” könyvkereskedésben árusították, amelyet 1938-ban Szekerka János Baukó Györgytől vett át. A párt folyóiratát mintegy 100 példányban terjesztette. Ekkor már mint könyvkereskedő segéd, Kerepecky Mihály vezeti az üzletet, Szekerka János pedig Budapesten nyitott egy másikat. E korszak viszonyainak jobb megértése szempontjából hozunk egy olyan példát, amely a két megye szlovákságának nemzetiségi és politikai felfogását jól megvilágítja.

A Nyilaskeresztes Párt két nemzetgyűlési képviselője, Hubay Kálmán és Vágó Pál a kormányt megelőzve „progresszív” köntösbe öltöztetve szándékukat, törvényjavaslattal álltak elő. Pontos címe: *Törvényjavaslat a Magyar Szent Korona területén élő népcsoportok önkormányzatáról és anyakönyv-vezetéséről* címmel. E törvényjavaslat elemzésével részletesen foglalkozik Tilkovszky Loránt egyik 1965-ben megjelent tanulmányában.³⁰ Ennek alapján megpróbáljuk tömören összegezni, majd pedig a békési szlovákok reakcióját bemutatni.

A nyilasok nemzetiségpolitikai elképzeléseinek alapját a helyreállítandó Nagy-Magyarország birodalmi gondolata alkotta. .

Területi önkormányzat helyett népi önkormányzatokra helyezték a hangsúlyt. Elképzelésük szerint a népcsoport adót vethetett volna ki a maga céljaira, ugyanakkor állami támogatásra is igényt tartottak. A tanítást az iskolákban a népcsoport nyelvén kívánták folytatni. A magyar nyelv elemi iskolákban kötelező lett volna, a középiskolákban csak külön tantárgy.

Területi önkormányzat helyett népi önkormányzatokra helyezték a hangsúlyt. Elképzelésük szerint a népcsoport adót vethetett volna ki a maga céljaira, ugyanakkor állami támogatásra is igényt tartottak. A tanítást az iskolákban a népcsoport nyelvén kívánták folytatni. A magyar nyelv elemi iskolákban kötelező lett volna, a középiskolákban csak külön tantárgy. A népcsoportok nyilvános anyakönyvet vezettek volna tagjaikról. Büntetendő lett volna minden beolvasztó kísérlet. A népcsoport és a népiség gyalázása büntetőjogi eljárást vont volna maga után. A népcsoportok felett a kormány a felügyeletet egy nemzetiségi miniszter által gyakorolta volna. Mindegyik népcsoportnak lett volna - elképzelésük szerint - a minisztériumban egy-egy államtitkára. A népcsoport saját alkotmánnyal rendelkezett volna - amit az államfő csak szentesíthetett volna. A népcsoport vezetőjét népcsoport bízta volna meg, s nem az államfő. A népcsoportok számarányukat tekintve képviselőket küldtek volna a parlamentbe.

Ez a javaslat 1940 júniusában a napilapokban is megjelent,³¹ s ugyanezen hónap 29-én a *Magyar Nemzet* (7.) cikket közölt Szekfű Gyulától *A legújabb nemzetiségi törvényjavaslat* címmel. Határozottan visszautasítja Hubayéknak azt a szándékát, miszerint ő is egyetért, sőt inspirálta volna e törvényjavaslatban tett intézkedéseket.

Terjedelmesebben elemzi Szekfű Gyula a *Magyar Szemle* júliusi számában ezt a kérdést. A kormányzat szintén felháborodással fogadta a törvényjavaslat megoldásait. Hasonlóképpen a kormányt támogatva nyilatkoztak az alsóbb szinteken is. Így Békéscsaba és Vidéke Ipartestület levelet intézett a polgármesterhez, melyből kiderül, hogy igen tájékozottak a politikai helyzetről, s az országra váró esetleges megpróbáltatásokról is. Az Ipartestület vezetői írják: „... nem tudhatjuk, hogy országunk mikor sodródik háborúba...” S úgy vélik, ilyen helyzetben „...összeolvadásra van szükség szeretett hazánk fenntartása, nemzeti létünk megvédése érdekében ...” Igen határozottan kijelentik, „... nincsenek önálló autonómiát követelő nemzetiségek, sem a magyar állameszmét megtagadó polgárok, hanem vannak nem magyar anyanyelvű, de magyar lélekkel megáldott és magyar szívvel érző magyarok.”³² Ez persze kicsit érdekes megfogalmazás, de mindenesetre érződik, hogy a nemzetiségek csaknem teljesen egybeolvadtak a magyarokkal, s nincs is igazából különbség köztük, csak annyi, hogy két nyelven beszélnek. Az iparosok tovább bizonygatva hazaszeretetüket, részletezik, hogy a más anyanyelvűek milyen lelkesedéssel vettek részt a haza védelmében. S ez a kormányzatot bizonyára arra fogja készíteni, hogy majd megoldja a teljes egyenjogúságot a „visszatért” területek kisebbségeinek is.

Fölháborodva kijelentik, hogy ellene vannak az ország különböző jogterületekre való széttagolásának, s példátlan galádságnak minősítik ezt a törekvést. „Hiszen városunkban a lakosság sorai között tót anyanyelvű magyarok is vannak, kiknek államhűségük közismert!” Hasonlóképpen nyilatkozik Békéscsaba megyei képviselőtestületi közgyűlése is: „Megállapítja a képviselőtestület, hogy az említett törvényjavaslat árulás és merénylet a Szent István-i gondolat, az ezeréves Magyarország állameszméje ellen, mert akik a törvényjavaslatban lefektetett felfogást vallják, azok István király ezeréves országának belső egységét megsemmisítve, a Magyar Nemzetet összetartó állami hatalom felbontására, Magyarországnak a trianoninál is trianonibb szétforgácsolását akarják önös érdekből, politikai demagógiából és hatalomra vágyásból.”³³

Mi is volt tehát az, ami e törvényjavaslat ellen ennyire egységbe „kovácsolta” a közvélemény túlnyomó többségét? Egyértelműen az önkormányzat-tervezet, amely élesen elkülönítené a nemzetiségeket egymástól, még külön anyakönyvezéssel is. Minden önkormányzatot egy-egy népcsoport alkotott volna, akik belső kulturális, közigazgatási életüket szerveznék, s a minisztériumok csak felügyeleti joggal bírtak volna felettük. Határozottan ellenzi a névmagyarosítást.

Valószínű azonban, hogy mindezekon kívül az erősen német minta alapján való gondolkodás és annak megfelelő „kasztszerű” besorolás volt az, ami teljes joggal taszította a többséget.

Röviden szólnunk kell a szektamozgalmak és a szlovákok kapcsolatáról Békés és Csanád vármegyében. A szektákba való átlépés zömmel az evangélikus egyházat érintette. Békéscsabán a *reszketősök*, a nazarénusok és az adventisták szektája ismert. Pitvaroson, Nagybánhegyesen, Kondoroson az Apostoli Hit-szekta az elterjedt és népes. Ezek közül a pitvarosi volt a legszervezettebb, legerősebb. Szabályos felekezeti „háborút” vívtak az evangélikus egyház vezetőivel.

Erről a küzdelemlről tudósít minket igen érzékletesen Pitvaros község intelligenciájának panaszos s egyben segélykérő levele 1933 októberéből, melyet Raffay Sándor ev. püspökhöz írtak: „Az evangélikus hívek nálunk évről évre fogynak. A baptisták és felekezeten kívüliek szabadon garázdálkodnak vizeinken. Az orvhalászok a lelkeket mindinkább nagyobb és nagyobb számban kerítik hálójukba. A f. év nyarán 36 felnőtt evangélikust merítették a pocsolyába keresztelezés címén. Az állami iskolába a f. tanévben már huszonnégy gyermek iratkozott be, olyan, aki nem volt egyháziilag megkeresztelve. Egyházunk belső lelki harmóniája bomlóban van.” A tény az tény. Ám annak magyarázatát már nem keresik. Pedig ha megfigyeljük, hogy a szektának minősülő „bibliás” csoportosulások a maguk módján, önmagukért zenekarokat, énekkarokat, önművelődési köröket hoztak létre - nem is egyet -, akkor csak egy következtetést vonhatunk le. Joggal fordultak el attól az anyaegyházról, amelytől mindezek támogatását várták el. Ez az egyház azonban - tisztességes lelkészeinek törekvése ellenére - püspöke (Raffay Sándor) hatalmának engedelmessé a magyarosítást szolgálta. Nem csodálkozhatunk tehát ha nyelvében, hitében vesztésre ítélt s csalatkozott pitvarosi szegénysorúak tömegei sajátos megoldást, sajátos kiutat kerestek.

Valójában már a századfordulón elég markáns jegyei mutatkoznak a szekták elterjedésének. A *reszketősök* ismertek már 1913-ban is Békéscsabán. 1924-ben a *Békésmegyei Közlöny* féloldalas cikkben ismerteti a jaminai *reszketősök* helyzetét, melyet kis jóindulattal és megértéssel kezel, s a cikk végén együttérzően nyilatkozik: Ezek az emberek tiszták, nem tülekednek az „aranyborjú” körül, mint mások, hinni szeretnének még a jóban, az emberségességben. 1928-ban ugyancsak visszatérnek a szekták kérdésére. Kicsit túlozva ugyan, de realitásként valamelyest elfogadhatóan

sorolja fel az írás a szekták fajtáit. Ezek némelyike titokban jött létre, mint például az adventisták szektája. A cikkíró igen alkalmas talajnak minősíti az alföldi várost a szekták szempontjából. „A jámbor élet, az evangéliumi tisztaság, a kemény puritánság egyszerű vitézei napról-napra szaporodnak tehát Békéscsabán.” 1927-ben nazarénusok kerülnek a sajtó hasábjaira. A cikkek egyike sem fejtegeti, de bele sem bocsátkozik annak feltárásába, miért jutottak ide ilyen nagy létszámban a tisztességes emberek tömegei.³⁴ A velük való bánásmód azonban más a Csanád megyei területeken, mint Békésben. 1930-ban például Farár Pál és 53 társa - az Apostoli Hit-szekta tagjai - a nagylaki főszolgabírótól rendszeres gyülekezeti életre engedélyt kaptak.³⁵

1934-ben a Csanád megyei Nagybánhegyesre költözik Farár Pál, ahol a mezőkovácsházi járás szolgabírója nem csupán tiltja, de bünteti is működésüket. Az igen eltérő megítélések és azokra érkezett fellebbezések a Belügyminisztériumot arra inspirálják, hogy részletes tájékoztatást nyújtson a szektamozgalomról és egységes megítéléséről.³⁶ Ebből és más forrásokból tudjuk, hogy működtek szekták az említett helyiségeken kívül Csanádalbertin, Ambrózfalván, Kondoroson, Tótkomlóson, Nagylakon, Medgyesegyházán, Kiszomboron, Apátfalván, Kunágotán, Magyarcsanádon, Nagymajláton. Ezek az 1920-as évek végén és az 1930-as évek elején alakultak.³⁷

A kérdés tárgyalásánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül a vidék jó ismerőjének, Féja Gézának a véleményét. 1936-ban megjelent munkájában részletesen foglalkozik a szektákkal. Jellemzését a mai napig az egyik legtömörebb és legtalálhatóbb megfogalmazásnak tartjuk. Rávilágít arra, hogy a szekták gyarapodása egyfajta lázadás. Ezáltal elkülönítik magukat a gazdagok, az urak istenétől. „A nép keresi a közösséget és kereső vágya mindenütt visszautasításra talál, tehát teljes erővel a vallásos élet síkjára tör. A szekta a védekezés, a biztosítószep a teljes belső összeomlás és meghasonlás ellen! A szektában tör ki az elnyomott, elfojtott paraszti élet utálata is és „új élet” keresésének a vágya.” Való igaz, hogy Dovály Márton (Jeruzsálemben 1963-ban halt meg) Pitvarosról a Szentföldre vándorolt, csak hogy meneküljön valahogy az elviselhetetlen sorból. Gyermekeit azonban a hatóság visszatoloncoltatta.³⁸

Egyetértünk Féja megfogalmazásával: „A nép immár öntudatlan énjébe menekül, teljesen ösztöneire bízva magát, homályos sejtéseire, különös sugallataira hallgat.” Ilyen rétegek is voltak az elesett nemzetiségi lakosság körében. A nemzetiségi életre komolyabb befolyása ennek a mozgalomnak nem volt. A teljesebb kép kedvéért azonban úgy véljük, helyénvaló itt megemlítenünk.

Jegyzetek

1 Csepreghy László 1934. 189.

2 Békés Megyei Levéltár (BmL.) Békés vármegye főispánjának iratai. 684/1922.

3 BmL. - Békés vármegye főispánjának iratai. 1180/1922.

4 *Békésmegyei Közlöny* 1924, augusztus 9. 3. - Békéscsaba mint feltétel egy cseh miniszteri rendeletben. *Békésmegyei Közlöny* 1928. november 28. 7. Nagy cikksorozat Békéscsabáról egy külföldi lapban. Egy prágai magyar újságíró interjú készített Békéscsaba néhány vezető gazdájával.

5 Szarka László: Kisebbségvédelem, reciprocitás, revízió. Megegyezési kísérletek a nemzetiségi kérdés terén. In: *Békétlen évtizedek 1918-1938*. Budapest 1988: 52-53.

6 Bellér Béla 1973. 678.

7 BmL. - Tótkomlós község elnöki iratai - 67/1928. Mezőberény nagyközség bizalmas iratai - 32 biz./1928.

8 BmL. - Mezőberény nagyközség bizalmas iratai - 37 biz./1930.

9 BmL. - Tótkomlós község elnöki iratai. - 60/1928, 2/1928, 52/1928, 53/1928, 55/1928, 15/1933, 19/1933.

- 10 BmL. – Tótkomlós község elnöki iratai - 46/1933, 35/1934, 10/1933, 91/1934, 39/1936.
- 11 BmL. - Mezőberény nagyközség bizalmas iratai. - 34/1938, 22/1939, 21/1931.
- 12 BmL. - Mezőberény nagyközség bizalmas iratai 21/1931.
- 13 Kulturális aktivisták 1946-ban kitöltött nyilvántartó lapjai, Baukó György személyi lapja. BmL. - Mezőberény nagyközség bizalmas iratai - 135/1941, 10-19/1931-es irat. Munkácsy Mihály Múzeum Történeti Gyűjteménye, Szekerka J. hagyatéka.
- 14 *Magyarság*, 1930. október 10. 2-3. Ivánkáké megfizetett agitátorokkal akarják fellázítani a békési tótokat.
- 15 *Békésmegyei Közlöny*, 1930. szeptember 23. 3. Megalakult a Békésvármegyei Törvényhatósági Ellenzéki Szövetség.
- 16 *Békésmegyei Közlöny*, 1932. május 15. 1. BmL - Békés vármegye alispánjának iratai 9558/1932. Címe: *Szlovák Szabadság - a magyarországi szlovákok követelése* (Slovenská Sloboda - požiadavky Slovákov v Maďarsku 1932. Békéscsaba). Felelős kiadói: Kvasz és Dorkovics. Egyházi életről és az iskolákról szóló szakaszra, a szlovákok jogainak taglalására és végül követeléseire osztott füzet.
- 17 Kvasz György 1932. *Békésmegyei Közlöny* 1932. május 29. 6.; *Békésmegyei Közlöny* 1932. május 31. 3.; *Békésmegyei Közlöny* 1932. november 15. 1.
- 18 Államrendészeti zsebkönyv (1. fekete-könyv) 1941. Granatier Antal ág. ev. 1894. mérnök: A. Tresznyák László ág. ev. 1899. XI. 2. Prága a „Slovenska Liga” titkára: AN. Tresznyák Lászlóné szül. Dlouky Antónia 1910. VI. 13. Luze, háztartásbeli: AN
M.M.M.T. Gy. - Szekerka J. hagy. - Szekerka János levelezése. Kerepecky András - Třešňák, Ladislavnak Bratislava 1937. szept. 27. Kerepecky András levele - Szekerka Jánosnak Bp-re 1937. III. 11. Kerepecky András levele – Szekerka Jánosnak Bp-re. 1937. II. 16. Szekerka János feljegyzése 1 géppel írott, Dorkovics látogatásáról 1937. okt. 18-24, Szekerka és Třešňák beszélgetése Dorkovicsról. Szekerka feljegyzése 1938. március Bratislava. Hankó Mihály levele Třešňáknak 1937. nov. 10. Szekerka válasza - Baukó Györgynek 1937. Szekerka feljegyzései - Zahorán Mátyás három látogatásáról Pázsatyban: 1938. április 20-29, 1937. november 11-16, 1938. február 17.
- 19 M.M.M.T. Gy. - Szekerka J. hagy. - Szekerka János levelezése. Szekerka János és Hursán János levelezése: 1937. jan. 23, 29; február 25, 1938. ápr. 1, 1938. ápr. 2.
- 20 Molnár Pálné - Szekeres Béla 1970. 301.
- 21 Bálint Ferenc - G. Vass István. 1971. 134-135-136.
- 22 M.M.M.T. Gy. - Szekerka J. hagy. - Szekerka János levelezése: Kerepecky András levele Szekerka Jánosnak 1937, február 28. Kerepecky András levele Szekerka Jánosnak 1937. március 11.
- 23 M.M.M.T. Gy - Szekerka János hagy. Egy dátum nélküli, Békéscsabán fogalmazott, Szeberényi Lajos Zsigmond főesperesnek címzett levél, szlovák nyelven - másodpéldány. Egy másik levél, amely tulajdonképpen apró stílusú dolgokban tér el az előzőtől, ez 1939. február 5. dátumot viseli, ugyancsak Békéscsabán, szlovák nyelven fogalmazódott. 14 aláírója volt: Szekerka János, Hudák János, Kerepecky András, Gercsi János, Svedik György, Mazán János, Tejsi Gyötgy, Zahorán Mátyás, Szoboszlaji János, Mótyovszky János, Kovác Mátyás, Hudák András, Mekis Pál, Kerepecky János.
Címzése: „Tisztelt miniszter úr!” Ezek szerint nem Imrédy Béla miniszterelnöknek címezték, hanem Teleki Pál gr. kultuszminiszternek, illetve Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszternek címezhették.
- 24 Tilkovszky Loránt 1964. 383-016. Tilkovszky Loránt: Magyar-szlovák viszony és szlovák nemzetiségi mozgalom Magyarországon (1941-1945). Pécs 1985. 549-574. In: Szita László (szerk.): *Baranyai helytörténetírás 1983-1984*. Baranya megyei Levéltár Évkönyve, Pécs, 1985.
- 25 M.M.M.T Gy. - Szekerka hagy.; A Szlovák Nemzeti Egység Pártja 1943. évre kiadott zsebnaptára alapján.
- 26 Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter 1942. dec. 5. leirata OL-BM-K 149 -1942. – 8 -22001.
- 27 *Sloboda* (Szabadság) 1945. június 16. (2. sz.) 3.
Vyzva k členom strany „Slovenskej Národnej Jednoty” (Felhívás a Szlovák Nemzeti Egység Pártja tagjaihoz).
- 28 M.M.M. T. Gy - Szekerka János hagyatéka. - AFS anyaga, nyilvántartó lapok, kérdőívek.
- 29 *Slovenská Jednota* 1942. július 5: 3-4. BmL, Mezőberény nagyközség bizalmas iratai 75/1942. biz. Mezőkovácsházi járás főszolgabírójának iratai 49/1944. eln. Schléger András levelei (9 db) - Kerepecky Andrásnak 1943. nov. 1. - 1944. febr. 26-ig.
- 30 Tilkovszky Loránt: A nyilasok törvényjavaslata a nemzetiségi kérdés rendezéséről. *Századok*, 1965. 1247-1258.
- 31 *Magyarság* 1940. jún. 9. 3.

- 32 BmL. - Békésesaba polgármesterének iratai 4771/1940. - Békéscsaba és Vidéke Ipartestület levele a polgármesterhez a Hubay - Vágó javaslat ellen. 1940. jún. 13.
- 33 BmL. - Békéscsaba m.v. polgármesterének iratai 4771/1940. Állásfoglalás a Hubay - Vágó országgyűlési képviselők indítványában foglalt nemzetbomlasztó törekvések ellen.
- 34 Békésmegyei Közlöny, 1924. november 16. 4.; 1927. január 1. 2.; 1928. december 13. e.
- 35 Csanád megye levéltára - Nagylaki járás főszolgabírájának iratai ad. 1937/1930. sz.
- 36 BmL. Tótkomlós község elnöki iratai 54 eln./1936.
- 37 Komoly Pál: Bibliás emberek Pitvaroson 1-30 pl. MFM Történeti Adattár ltsz: 517-86, CsmL. Csanád megye főispánjának iratai, 75/1936, BmL. Alispáni iratok 72/1936. biz. sz.
- 38 Féja Géza 1936. 118-119., MFM. Tört. Adattár ltsz: 417-86.

ISTVÁN TÓTH

ASPIRATIONS OF HUNGARY'S SLOVAK NATIONALITY BETWEEN THE TWO WORLD WARS

This paper examines the major national aspirations of Slovak ethnic minority in south-eastern Hungary, mostly in the towns of Tótkomlós, Békéscsaba, Mezőberény and Szarvas, where 85% of the population were of Slovak nationality. He presents the political organisations striving after improving the minority's legal and political situation. Their activity covered four problems: 1. assuring rights of use of the minority's mother tongue in everyday life and 2. in the school; 3. freedom of religion; 4. social and political assertion of the members of the nationality. Apart from analyzing local aspirations, the author also touches upon some problems of the relations between Hungary and Czechoslovakia in that period.